

**ДО ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ
ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА**

Р. Б. Прилуцький

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного та господарського права
Національної академії управління*

Постановка проблеми. Історія дискусії навкруги проблеми співвідношення цивільного і господарського права, центральне місце в якій, безумовно, займає питання розмежування предметів цих галузей, налічує вже більше ста років. Достатньо очевидним є, на наш погляд, той факт, що на території нашої країни вирішення здавалось би чисто теоретичної проблеми набуло відверто вираженого суб'єктивного забарвлення, що в окремі періоди межувало з політикою «гоніння на відьом», заборонаю права на думку і мало не геноцидом представників тієї чи іншої наукової позиції. Логіка, здоровий глузд та у кінці-кінців проста економічна доцільність при цьому просто губляться на фоні патологічного бажання «не пуцать» [1, с. 342-343; 2, с. 93-94].

Разом з тим, вирішення цієї проблеми має не тільки, а у сучасних умовах, ми б сказали навіть не стільки теоретичне, скільки практичне значення, оскільки є ключовим для успішного переходу від наукових дискусій до справжнього реформування господарського і цивільного законодавства з метою забезпечення потреб вітчизняної економіки, прав і свобод громадян. Як і сто років тому, перед нами стоїть питання, чи може забезпечити суспільні інтереси приватноправова, замішана на ліберальній економічній теорії, модель правового регулювання сфери господарювання, чи все-таки слід рішуче перейти до змішаної моделі з чітким визначенням ролі й обов'язків держави у такому правовому регулюванні. Наслідки світової фінансово-економічної кризи для нашої країни, а також очікування її нової хвилі неоднозначно свідчать про те, що для нас цей крок є життєво необхідним і врешті-решт неминучим [3]. Це, безумовно, вимагає всебічного дослідження вказаної проблеми і наукового обґрунтування такого переходу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми визначення господарського права як галузі права, його співвідношення з цивільним правом у різні часи були предметом таких вчених-правників, як: О.Г. Гойхбарг, Є.Б. Пашуканіс, Я.М. Магазинер, В.М. Шретер, С.І. Аскназій, Л.Я. Гінзбург, В.Ю. Вольф, В.К. Райхер, В.С. Тадевосян, І.В. Павлов, С.Н. Ландкоф, С.І. Вільнянський, О.С. Іоффе, В.В. Лаптев, В.К. Мамутов, О.В. Венедиктов, І.Є. Красько, О.А. Пушкін, С.М. Братусь, В.Ф. Яковлев, В.С. Мартем'янов, Р.А. Красавчиков, В.П. Грибанов, В.С. Шелестов, В.М. Гайворонський, Г.Л. Знаменський, І.Г. Побірченко, В.С. Щербина, А.С. Довгерт,

В.В.Луць, Ю.К. Толстой, Н.С. Кузнецова, Я.М. Шевченко, О.І. Ющик і багато інших. Але введення в дію Цивільного і Господарського кодексів України 2003 р. (далі – відповідно ЦК і ГК) показало, що й нині ця дискусія не завершена, головні теоретичні проблеми не розв'язані і потребують подальших досліджень.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу існуючих теорій і чинного законодавства розглянути проблему визначення та розмежування предметів господарського і цивільного права та надати своє бачення їх вирішення.

Основні результати дослідження. Проблема розмежування предметів господарського та цивільного права базується на двох основних науково-правових теоріях (концепціях) щодо правого регулювання господарських відносин: **цивільно-правової** і **господарсько-правової**. Перша базується на тому, що господарські відносини є складовою цивільних відносин і повинні регулюватись цивільним кодексом. Друга теорія виходить з того, що господарські відносини складають самостійну галузь права і мають регулюватися господарським законодавством.

Уперше проблема розмежування предметів господарського та цивільного права з явною очевидністю проявилась після прийняття та введення в дію ГК і ЦК, що стало яскравим свідченням того, наскільки серйозними можуть бути наслідки неправильного підходу до розв'язання теоретичної проблеми. Названі кодекси регулюють одні й ті ж майнові господарські відносини і мають настільки багато відмінностей і суперечностей з одних і тих же питань їх правового регулювання, що, по суті, можна говорити про реальний правовий дуалізм у підходах до такого регулювання.

Цивільно-правова теорія правового регулювання господарських відносин найбільш активно розвивалась наукою цивільного права радянського періоду в умовах, коли усі без винятку представники цієї науки були противниками ринкової економіки і відповідно приватного права. Проте всі основні аргументи проти господарсько-правової теорії того періоду якимсь чином перекочували в арсенал українських цивілістів без практично будь-яких модифікацій. Наприклад, один із непримиримих противників господарського права тоді радянський цивіліст О. С. Іоффе з приводу розробки та прийняття Основ цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік, а також цивільних кодексів тодішніх союзних республік писав: «У ці акти повинні були включені норми, що регулюють майнові відносини не тільки між громадянами, але і між соціалістичними організаціями, у тому числі норми про поставку, капітальне будівництво, перевезення тощо. Навпаки, у випадку виникнення господарського права у вказаних актах залишаються тільки норми, що регулюють майнові відносини між громадянами або за участю громадян, і за їх межі будуть винесені норми, які регулюють майнові відносини між соціалістичними організаціями» [4, с. 697-698]. І це при тому, що «майнові відносини між соціалістичними організаціями» того періоду були позбавлені будь-яких натяків на приватність.

Тобто, вже тоді цивілісти-розробники нових цивільних законодавчих актів добре розуміли, що вони включають в них частину тих норм, які регулюють відмінні від цивільно-правових відносини і є предметом господарського права.

Складність проблеми розмежування господарського та цивільного права, з наукової точки зору, обумовлюється тим, що теоретичним підґрунтям її розв'язання для більшості дослідників була і залишається до сьогодні теорія (яка ще в

радянський період у теорії права стала панівною) про те, що відокремлення самостійних галузей права можливе тільки за наявності в них «свого самостійного» предмета та методу правового регулювання [5, с. 51; 6, с. 136-137; 7, с. 112-113]. Предмет при цьому повинен бути однорідним, тобто охоплювати однакові за правовою природою суспільні відносини, а метод правового регулювання – «своїм», тобто належати виключно самостійній галузі права.

Проблематичність такої теоретичної конструкції заставляла її прихильників експериментувати. Так, О. С. Іоффе був змушений визнати, що незважаючи на ясність методологічного шляху розв'язання цієї проблеми, до цих пір нікому ще не вдалось запропонувати її правильне розв'язання і *виробити поняття цивільного права за предметом його регулювання* (виділено – авт.) [4, с. 543-544]. Тому, напевно, він був змушений при визначенні галузі цивільного права і виборі методу правового регулювання суспільних відносин звертатись до специфіки суб'єктного складу, певних історичних умов, можливості та доцільності [4, с. 536, 539, 545-546]. Абсолютно «чисте» виділення галузі права за його предметом та методом у принципі не можливе. Більш того, у цьому немає й особливої практичної доцільності. Галузь права потрібна не стільки для науки, скільки для сприяння якомога повному й ефективному забезпеченню практичних потреб суспільства і людини у використанні правового інструментарію у регулюванні суспільних відносин. Певна річ, що таке розуміння вимагає інших підходів до поділу права на галузі, який повинен здійснюватись, на наш погляд, не стільки за «власним» предметом та методом правового регулювання, скільки за критерієм *необхідності та доцільності* об'єднання певних правовідносин у предмет галузі права з метою досягнення необхідного соціально-економічного результату за рахунок комплексного вивчення та регулювання цих відносин [8].

Разом з тим, в основі виділення певних правовідносин у самостійну галузь права повинен лежати *об'єктивний* критерій, тобто реальна наявність таких відносин у певній сфері діяльності людей і необхідність їх регулювання.

Предмет сучасного цивільного права України визначений у ст. 1 ЦК і включає в себе особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Перше, на що відразу звертається увага, це те, що ці відносини, як визнається і самими цивілістами, не є однорідними. Але не менш важливою є друга особливість такого визначення предмета цивільного права – це критерій, тобто, за словами Н. С. Кузнецової, наявність таких спеціальних характеризуючих ознак як юридична рівність, вільне волевиявлення, майнова самостійність. Формування цивільно-правових відносин на вказаних засадах забезпечує, на її думку, їх приватноправовий характер і підкреслює відмінності від публічних відносин. «Концептуальний підхід, закріплений у ч. 1 ст. 1 Цивільного кодексу, дозволяє виділити цивільно-правові відносини з приватноправовою основою, незалежно від сфери їх функціонування, і забезпечити їм єдині принципи регулювання, визначені нормами ЦК» [9, с. 11].

Звертаючи увагу на такий «концептуальний підхід» В. К. Мамутов і О. І. Ющик цілком слушно вказують, що зміст «цивільних відносин» визначається у ЦК не за об'єктивною *предметною* ознакою (тобто приналежністю цих відносин до конк-

ретної життєвої сфери суспільства), а за ознаками, що відносяться до *способу участі* в них. Усі три названі ознаки особистих немайнових та майнових відносин характерні для трудових і сімейних відносин громадян і тим не менше, за логікою ЦК, ці відносини відрізняються від цивільних, що припускає можливість зазначені відносини регулювати іншими актами законодавства. Це означає, що дані ознаки не є специфічними ознаками «цивільних відносин». Такий підхід, на їх думку, є помилковим [10, с. 111-112].

Третє, на що звертається увага при аналізі «концептуального підходу» до визначення «цивільних відносин», це те, що він якимсь незбагненим чином допускає відхід від «специфічних ознак» цивільних відносин і закріплює можливість застосування цивільного законодавства до майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони іншій, а також до податкових, бюджетних відносин, якщо це встановлено законом (ч. 2 ст. 1 ЦК). І, навпаки, згідно з ч. 1 ст. 9 ЦК положення цього Кодексу застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових та сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.

З одного боку, тут ми спостерігаємо відхід від «юридичної рівності», яка свідчить про приватність відносин, і, з другого – намагання охопити субсидіарним регулюванням з боку ЦК і цивільного законодавства ті відносини, що становлять предмет інших галузей права і далеко не завжди підпадають під ознаки цивільних відносин. На щастя для цих галузей, цивілісти хоч не заперечують проти їх наявності.

Гірша ситуація складається із господарськими майновими відносинами. Тут відповідно до ч. 2 ст. 9 ЦК лише допускається, що Законом можуть бути передбачені особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання. І тому зрозумілим є питання, чому природноресурсні, трудові і сімейні відносини мають право на власну галузь і субсидіарне, тобто спільне з цивільно-правовим, регулювання, а житлові й господарські відносини такого права не мають [10, с. 113].

При такому, з дозволу сказати, «концептуальному підході» предмет цивільного права втрачає якісь більш-менш чіткі межі набуваючи всеохоплюючого, глобального масштабу. У поєднанні з очевидною неоднорідністю «цивільних відносин» це викликає обґрунтовані сумніви у тому, чи, взагалі, можна при такому розумінні цивільного права визнавати, що воно відповідає критеріям самостійної галузі права. Скоріш тут можна вже говорити про його комплексний характер [8].

Предмет господарського права як галузі права згідно зі ст. 1 ГК становлять господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Як визначено у ст. 3 ГК, сферу господарських відносин становлять *господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини*.

З нашої точки зору, внутрішньогосподарські відносини навряд чи можна визнати самостійним видом господарських відносин, оскільки вони складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання та між суб'єктом господарювання і його структурними підрозділами. А структурні підрозділи суб'єкта господарювання не мають статусу юридичної особи і тому, не можуть

бути повноцінними суб'єктами правовідносин – набувати самостійно права, брати на себе обов'язки, нести відповідальність за їх не виконання чи неналежне виконання, виступати від свого імені у суді тощо.

З урахуванням цього предмет господарського права є комплексним поєднанням **двох видів** господарських відносин, що (1) виникають між самими суб'єктами господарювання у процесі здійснення ними господарської діяльності (так звані відносини *по горизонталі*), і (2) господарські відносини, що виникають при управлінні господарською діяльністю державою та іншими уповноваженими суб'єктами (відносини *по вертикалі*).

Перший вид відносин – це за ч. 5 ст. 3 ГК **господарсько-виробничі** відносини. Вони, як правило, носять майновий характер. Для них характерні юридична рівність, майнова самостійність і вільне волевиявлення їх учасників (з відповідними застереженнями, викликаними специфікою господарських відносин). Саме ці якості господарсько-виробничих відносин і є предметом спекуляцій з боку цивілістів, які заявляють, що ці відносини входять до предмету цивільного права.

Другий вид господарських відносин відповідно до ч. 4 ст. 3 ГК – це **організаційно-господарські** відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю. У літературі ці відносини іноді називаються також господарсько-управлінськими або управлінсько-господарськими. Саме ці відносини противники теорії господарського права вважають частиною предмета адміністративного права.

Таким чином, зі сторони противників концепції самостійної галузі господарського права висувається, на перший погляд, вагомий аргумент: його предмет складається з неоднорідних відносин, які можна віднести до цивільного права й адміністративного права. Відповідно господарське право не має свого предмету, а, значить, і не може бути визнане самостійною галуззю права.

Частина відповіді на ці зауваження міститься у ч. 1 ст. 4 ГК, яка називається «Розмежування відносин у сфері господарювання з іншими видами відносин». У цій статті, зокрема, встановлено, що не є предметом регулювання цього Кодексу (а, значить, і предметом господарського права): а) майнові та особисті немайнові відносини, що регулюються Цивільним кодексом України; б) адміністративні та інші відносини управління за участі суб'єктів господарювання, в яких орган державної влади або місцевого самоврядування не є суб'єктом, наділеним господарською компетенцією, і безпосередньо не здійснює організаційно-господарських повноважень щодо суб'єкта господарювання.

Що стосується організаційно-господарських відносин, то з даної норми чітко витікає дві суттєві ознаки таких відносин. Це відносини управління за участю суб'єктів господарювання, в яких орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт організаційно-господарських повноважень: а) наділений *господарською компетенцією*; б) реалізує зазначену компетенцію, тобто здійснює названі повноваження безпосередньо щодо суб'єкта господарювання. Господарською компетенцією відповідного органу вважається така, що охоплює сукупність його юридичних прав та обов'язків у сфері господарювання. Причому істотною умовою виступає обставина, що ці права та обов'язки повною мірою стосуються саме господарської діяльності, спрямовані на її організацію,

регулювання та управління нею. Без наявності вказаних двох ознак відносини з управління навіть за участю суб'єктів господарювання не є організаційно-господарськими.

Справедливості ради слід визнати, що на сьогоднішній день зі сторони представників вітчизняної науки адміністративного права, можна сказати, немає серйозних домагань щодо включення організаційно-господарських відносин, що є предметом регулювання господарського права, до складу адміністративних відносин. Такі погляди тягнуться до нас з радянського минулого і знаходять своє вираження у висловлюваннях окремих сучасних цивілістів.

Проте стосовно господарсько-виробничих відносин не все так однозначно. Для розмежування їх з цивільними відносинами потрібні додаткові аргументи. І пошук тут можна вести у двох напрямках: 1) аналіз інших норм ГК на предмет наявності потрібних застережень; 2) порівняльний аналіз цивільних і господарських правовідносин з метою виявлення їх суттєвих відмінностей.

Що стосується положень ГК, то слід, на нашу думку, визнати, що сьогодні навряд чи можна назвати ще якийсь законодавчий акт, у якому б так наполегливо провадилось розмежування між нормами ГК і ЦК, а, відповідно, і відносинами, які ними регулюються. При цьому можна вказати лише на один суттєвий недолік – недостатність послідовності, в якій якраз і відображаються глобальні проблеми колізійності, суперечливості, а іноді й взаємовиключення відповідних положень обох кодексів. При цьому важливим є загальне положення, закріплене у ст. 7 ГК, у якій законодавець не тільки не визначає якогось особливого статусу у регулюванні господарських відносин для ЦК, але навіть і не згадує про нього. Це важлива обставина, про яку часто забувається при здійсненні законотворчої діяльності, на практиці і, на жаль, багатьох наукових дослідженнях.

У цілому у ГК можна виділити не менше 6-ти способів розмежування застосування норм ЦК і ГК.

1. Кодекс чітко визначає відносини, що регулюються нормами ГК, і відносини, що регулюються нормами ЦК. Так, відповідно до ст. 306 ГК перевезення вантажів регулюється цим Кодексом і виданими відповідно до нього транспортними кодексами, транспортними статутами та іншими нормативно-правовими актами (ч. 5), а відносини, пов'язані з перевезенням пасажирів та багажу, – ЦК та іншими нормативно-правовими актами (ч. 6).

2. ГК чітко визначає відносини, що регулюються нормами ГК, і відносини, що регулюються нормами ЦК, а також субсидіарне застосування положень ЦК до відносин, які не врегульовані ГК. Наприклад, за ч. 3 ст. 264 ГК основні вимоги щодо укладення та виконання договорів поставки встановлюються цим Кодексом, іншими законодавчими актами. А згідно з ч. 6 ст. 265 цього кодексу реалізація суб'єктами господарювання товарів негосподарюючим суб'єктам здійснюється за правилами про договори купівлі-продажу. До відносин поставки, не врегульованих цим Кодексом, застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України про договір купівлі-продажу.

3. У цілій низці статей ГК визначаються господарські відносини, регулювання яких здійснюється виключно цим кодексом і прийнятими відповідно до нього іншими нормативно-правовими актами. Так, згідно зі ст. 278 ГК правові умови створення та діяльності товарних бірж, а також основні правила здійснен-

ня торговельно-біржової діяльності визначаються цим Кодексом, прийнятими відповідно до нього законами та іншими нормативно-правовими актами.

4. В окремих випадках ГК встановлює умови застосування положень ЦК. Наприклад, за ст. 154 ГК відносини, пов'язані з використанням у господарській діяльності та охороною прав інтелектуальної власності, регулюються цим Кодексом та іншими законами, а положення Цивільного кодексу України – застосовуються з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом та іншими законами. Це ж правило міститься у ст.ст. 179, 182, 193, 202 та ін.

5. Стосовно регулювання інших відносин ГК встановлює пріоритет норм того чи іншого кодексу один перед другим (ст.ст. 92, 350, 355ГК).

6. ГК допускає можливість запозичення положень ЦК для регулювання певної групи господарських відносин (ст.ст. 291, 294).

Така юридична техніка, безперечно, не є ідеальною. Більшість із цих конструкцій обумовлено суб'єктивною неможливістю вилучити із тексту ЦК положення, що стосуються господарських відносин, і врегулювати їх виключно нормами ГК, як це пропонується низкою вчених [1, с. 343; 11]. Проте наведене абсолютно не свідчить про те, що ГК, як стверджує Н. С. Кузнєцова, слід розглядати в якості додатку до ЦК, що не може суперечити останньому.

При порівняльному ж аналізі цивільних і господарських відносин визначальним фактором має бути зазначений раніше «концептуальний підхід», пов'язаний з приватним характером цивільних відносин і відмежуванням їх від публічних. Як загально відомо, за класичним висловлюванням римського юриста Ульпіана, публічним правом є те, що стосується становища Римської держави, приватним – яке стосується блага окремих осіб (Д.1.1.2). Виходячи з цього положення все, що стосується інтересів України і українського народу, є публічним.

Майнові відносини як предмет цивільного права, поділяються на дві групи: 1) відносини у цивільно-правовій (приватній) сфері за участі фізичних осіб і 2) відносини у сфері господарювання за участі суб'єктів господарювання (господарські відносини).

Господарські відносини існують в особливій сфері – при здійсненні господарської діяльності. У ст. 3 ГК під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Чи можна визнати господарську діяльність приватною? Безперечно, що ні. Адже виключно за результатами цієї діяльності формується ВВП, наповнюється бюджет, пенсійний та інші соціальні фонди, від напряду яких залежить уся соціальна інфраструктура країни. Де ж тут тільки приватні інтереси окремої особи?

Відповідно до цього будується і правове регулювання господарських відносин. Згідно з ч. 3 ст. 5 ГК суб'єкти господарювання та інші учасники відносин у сфері господарювання здійснюють свою діяльність у межах встановленого *чинним законодавством порядку*, додержуючись вимог законодавства.

Місце і роль держави у сфері господарювання визначена гл. 2 ГК. Основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є: державне замовлення, державне завдання; ліцензування, патентування і квотування; сертифікація та стандартизація; застосування нормативів та лімітів;

регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій (ч. 2 ст. 12 ГК).

Відповідно до особливостей господарської діяльності як діяльності публічної визначається й особливий *суб'єктний склад* господарських відносин. Відповідно до ст. 2 ГК учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Звичайна фізична особа не може бути суб'єктом господарських відносин. Щоб стати таким суб'єктом, потрібно стати публічним. Через процедуру державної реєстрації, внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, суб'єкт господарювання набуває певного публічного статусу, що забезпечує як його особисті інтереси, так й інтереси держави і суспільства. При цьому згідно зі ст. 20 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [12] публічності набуває (тобто є відкритою і доступною) не тільки інформація про суб'єктів господарювання, але і про їх засновників (учасників).

У той же час участь фізичної особи у цивільних відносинах у силу їх приватного характеру майже нікого не цікавить. Більше того, Конституція України, ЦК у багатьох випадках захищають саме недоторканість приватного життя.

Свої і суспільні інтереси держава активно захищає. Згідно з ч. 13 ст. 58 ГК діяльність незареєстрованого суб'єкта господарювання забороняється. Доходи, одержані таким суб'єктом, стягуються до Державного бюджету України у встановленому законом порядку. А за певних умов за подібні порушення можуть стягуватися адміністративні штрафи (ст. 240 ГК), настає адміністративна, а згідно зі ст. 202 Кримінального кодексу України – і кримінальна відповідальність.

Виходячи з цього, майнові господарські відносини навряд чи можна визначити однорідними з відносинами за участі фізичних осіб, а їхній публічний характер суперечить правовій природі цивільних відносин і виключає обґрунтованість і доцільність визнання їх предметом цивільного права.

Досвід розвинених капіталістичних країн свідчить про те, що переважна їх більшість ще у 20-30-х рр. минулого сторіччя відмовились від ліберальної економічної теорії, заснованої на виключно приватно-правовій моделі регулювання сфери господарювання, яка майже повністю виключала державне управління економікою і притримувалась принципу регулювання «невидимою рукою». Неоліберальні (Ф. Хайєк, М. Фрідман, В. Ойкен) і розроблені нові економічні теорії (Д. Кейнс та ін.) успішний розвиток економіки пов'язували саме з активним державним регулюванням, тобто переходом до змішаної моделі регулювання економічних процесів. Капіталізм сам по собі не має механізмів саморегуляції цих процесів.

Крім цього, з розвитком капіталістичних форм господарювання виявилась ще одна проблема – проблема домінування приватного (цивільного) інтересу над інтересами суспільства, що створювало загрозу потребам загального еволюційного прогресу Людства, оскільки розвиток індивіда можливий тільки у суспільстві. Необхідність захисту суспільних, публічних інтресів також сприяло пошуку нових форм правового регулювання економіки. Цивільне право – це

право індивідуальних, розділених приватних суб'єктів. Тому за своєю природою воно не могло забезпечити нові потреби. Відповіддю стала розробка теорії господарського права [2; 3].

Практична цінність господарсько-правової концепції полягає якраз у тому, що вона поєднує у собі два необхідних елемента для забезпечення успішного, стабільного і збалансованого економічного розвитку суспільства – приватну ініціативу і державне централізоване регулювання, що, як підтверджується досвідом більшості розвинених зарубіжних країн, є умовою соціальної стабільності, й дозволяє комплексно вивчати і регулювати ці дві, безперечно не однорідні, проте такі необхідні, сторони однієї медалі.

Необхідність ще більшого посилення державного регулювання сфери господарювання виявляється під впливом світової фінансово-економічної кризи і, на наше глибоке переконання, ще більшими загрозами у зв'язку з обмеженими природними ресурсами і глобальними змінами клімату, що може, взагалі, поставити людство на межу виживання [13].

Висновок. Цивільне і господарське право як галузі права різняться своїми предметами регулювання. Включення до предмету цивільного права майнових господарських відносин не дозволяє оптимально ефективно забезпечити правове регулювання сфери господарювання, сталий розвиток економіки і у той же час шкодить потребам регулювання і захисту цивільних інтересів громадян. Це вимагає негайного розмежування предметів цивільного і господарського права та їх кодифікації окремих самостійних галузей права. Відповідно ЦК і ГК потрібно сприймати як повноправні галузеві законодавчі акти зі своїми предметами регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прилуцький Р. Б. Проблеми кодифікації цивільного і господарського права // Проблеми кодифікації цивільного та господарського права: Збірник наукових статей за матеріалами Республіканської науково-практичної конференції, 18 березня 2005, Київ. / За загальною редакцією Р. Б. Прилуцького. – К. : КиМУ, 2005. – С. 342-343.
2. Прилуцький Р. Б. Цінність, перевірена часом: господарському праву сто років / Р. Б. Прилуцький // Юридична наука. – 2011. – № 1. – С. 93-100.
3. Прилуцький Р. Моделі правового регулювання сфери господарювання і фінансово-економічна криза в Україні / Р. Прилуцький // Право України. – 2010. – № 6. – С. 122-126.
4. Иоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права». – М. : Статут, 2000. – 777 с.
5. Алексеев С. С. Государство и право: учеб. пособие / С. С. Алексеев. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 152 с.
6. Волинка К. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. / К. Г. Волинка – К. : МАУП, 2003. – 240 с. – Бібліогр. : С. 229-232.
7. Темнов Е.И. Теория государства и права: учебное пособие для вузов / Е. И. Темнов. – М. : Экзамен, 2004. – 320 с.
8. Прилуцький Р. Б. Щодо критеріїв визначення галузі права у світлі проблеми розмежування цивільного та господарського права / Р. Б. Прилуцький // Актуальні проблеми розвитку держави і права: Збірник матеріалів круглого столу / За редакцією канд. істор. наук, доцента Козинець О. Г. – Чернігів : Видавництво ЧДІПСТП, 2008. – С. 106-112.

9. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 3-є вид., перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – Т. 1. – 832 с.

10. Мамутов В. К., Ющик А. И. О предмете кодификации и беспредметной критике / В. К. Мамутов, А. И. Ющик // Вісник господарського судочинства. – 2007. – № 2. – С. 110-120.

11. Зельдіна Е.Р. Разгрузить Гражданский кодекс от тяжёловесных норм. Экономико-правовые исследования в 21 веке: пробелы и экономически необоснованные нормы в законодательстве регулирующем хозяйственную деятельность в Украине и пути их устранения. – Донецк: Вебер, 2009. – С. 58-61.

12. Закон України від 15 травня 2003 р. «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 31-32. – Ст. 263.

13. Прилуцький Р. Б. Особливості правового регулювання відносин у сфері господарювання в умовах обмежених ресурсів планети та глобальних змін клімату (постановка проблеми) / Р. Б. Прилуцький // Актуальні проблеми цивільного та господарського права. – 2010. – № 3 (22). – С. 49-54.

Прилуцький Р. Б. До проблеми розмежування предметів господарського та цивільного права

У статті досліджуються проблеми розмежування предметів господарського та цивільного права, критерії та доцільність такого розмежування; аналізуються причини виникнення науково-теоретичної дискусії з цього приводу; пропонуються нові підходи до розв'язання названих проблем.

Ключові слова: система права, галузь права, предмет, метод права, правовідносини, законодавство, приватне право, публічне право, господарське, цивільне право, кодекс, кодифікація.

Прилуцький Р. Б. К проблеме разграничения предметов хозяйственного и гражданского права

В статье исследуются проблемы разграничения предметов хозяйственного и гражданского права, критерии и целесообразность такого разграничения; анализируются причины возникновения научной дискуссии по этому поводу; предлагаются новые подходы решения названных проблем.

Ключевые слова: система права, отрасль права, предмет, метод права, правовые отношения, законодательство, частное право, публичное право, хозяйственное, гражданское право, кодекс, кодификация.

Prylutskyi R. B. To the issue of differentiation between the economic and civil law subjects

The article examines the issues of differentiation between the economic and civil law subjects, criteria and relevance of the above distinction, the reasons for emerging the scientific theoretical debate in the field are analysed, new approaches to resolve the problems are offered.

Key words: system of law, law branch, law subject and method, legal relationship, legislation, private law, public law, economic law, civil law, code, codification.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2011.